

ZONGULDAK VE HAVALİSİNDE MİLLÎ MÜCADELE'YE ZARAR VERİCİ FAALİYETLER

Dr. ALİ SARIKOYUNCU

GİRİŞ:

İstanbul Hükümetleri, özellikle Damat Ferit Paşa Hükümeti Anadolu'daki, millî hareketin gelişmesini önlemek için çeşitli yolları denemekten kaçınmamaktaydı. Nitekim Damat Ferit Paşa Hükümeti daha Sivas Kongresi'nden önce böyle bir mücadeleye girişmişti. Ferit Paşa Haziran 1919'da vali ve mutasarrıflara gönderdiği telgrafta millî ordu teşkilinin yasaklandığını bildirerek, buna uymayanlara pek insafsız davranılmasını, gerekirse İstanbul Divan-ı Örfi'ye gönderilmesini emretti¹.

Ayrıca, Damat Ferit Paşa Hükümeti, her ne suretle olursa olsun Sivas Kongresi'nin toplanmasına engel olmak istemişti. Bunun için Ali Galip adında birisi Harput Valiliğine tayin edilerek Sivas Kongresini basmaya ve üyelerini tevkif etmeye memur edilmişti².

Diğer taraftan Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa önderliğinde gelişen millî hareket sebebiyle, çaresizliğe düşen İstanbul Hükümeti, bazı şehzadeler başkanlığında taşraya "Heyet-i Nasihalar" göndermişti³.

Hükümet Başkanı Damat Ferit'e göre bu heyetler, halka Padişah'ın selâmlarını ve onun kendilerini düşünmekte olduğunu bildireceklerdi⁴. Böylece Hükümet, kendi otoritesini Anadolu'da artırmak istiyordu. Hükümet aleyhine doğabilecek millî cereyanları köreltmek niyetinde idi. Halkın hükümetten ziyade padişah otoritesine olan saygısından dolayı, nahiye heyetlerinin başına özellikle şehzadeler verilmiştir⁵.

¹ Genelkurmay Askeri Tarih Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE Arş.), Kl: 243, D: 16, Fh: 84.

² Ali Galip olayı hakkında bkz., M. Kemal Atatürk, *Nutuk*, Bugünkü Dille Yayına Hazırlayan Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı Kutlama Kurulu Yayını, C. I (1919 - 1920). Basım yeri ve tarihi yok, s., 81-95.

³ M. Tayyip Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, C. I, Ankara 1959, s. 64.

⁴ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, İstanbul, 1893, s. 250.

⁵ Rahmi Apak, *İstiklâl Savaşında Garf Cephesi Nasıl Kuruldu?*, Güven Matbaası, İstanbul, 1942, s. 65.

Bunlardan başka İstanbul Hükümeti, Anadolu'da teşekkül eden millî birlik ve azmi yer yer hazırladığı ayaklanmalarla baltalamaya çalışıyordu. 4 Nisan 1920'de dördüncü defa Sadrazam olan Damat Ferit Paşa, Millî Mücadele taraftarlarını küfür (Tanrı'yı inkar) ile suçlayan ve bunların öldürülmesini isteyen fetvalar çıkarttı. Kuva-yı Milliye'ye karşı da 18 Nisan 1920'de Kuva-yı İnzibatiye adı altında Padişah'a bağlı düzenli birlikler oluşturdu⁶.

Özetle İstanbul, İtilâf güçlerinin de baskısı ve desteğiyle Anadolu'daki millî hareketi yok etmek üzere her çareye başvuruyordu. Aynı şekilde Hürriyet ve İtilâf Fırkası mensuplarıyla azınlıkların da büyük bir çoğunluğu Millî Mücadele aleyhinde çalışmalarda bulunmuşlardır. Şimdi bunların Zonguldak ve havalisindeki faaliyetlerini inceleyelim.

A. İstanbul Hükümeti'nin Faaliyetleri:

1 — Zonguldak ve Havalisine Millî Mücadele'ye Karşı Olan Memurların Tayin edilmesi:

Yukarıda da belirtildiği gibi, İtilâf güçlerinin de baskısıyla İstanbul hükümetleri Anadolu'daki millî hareketi yok etmek için her çareye başvuruyorlardı. Bu cümleden olarak İstanbul, Fransızların da baskısıyla Zonguldak'ı 1 Nisan 1920 tarihinde müstakil mutasarrıflık haline getirdi⁷. Mutasarrıf olarak da Kadri Bey isminde birisi Zonguldak'a gönderildi⁸.

İstanbul Hükümeti daha önce de bölgedeki millî hareketin gelişmesini önlemek için, Ali Rıza Bey'i Kastamonu Valisi olarak atamıştı. Hatta Ali Rıza Bey, yeni görevine başlamak üzere 16 Eylül 1919 tarihinde İnebolu'ya kadar gelmişti. Ancak burada Kuva-yı Milliye'ce tutuklanacağını anlayan Ali Rıza Bey, verilen emir⁹ üzerine Zonguldak'a çıkmıştı. Ali Rıza Bey, orada etrafa gözdağı vermeye başladığından, Kastamonu Vali Vekili Ferit ve Mıntika Komutanı Osman Beyler, Valinin tutuklanmasını ve karadan Kastamonu'ya gönderilmesini Zonguldak'a emretmişlerdi. Fakat oradaki yöneticiler verilen emre uymamışlardı. Bununla birlikte durumu

⁶ *Türk İstiklâl Harbi*, C. VI Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1974, s. 119-120.

⁷ *Zonguldak 1973 İl Yıllığı*, s. 28.

⁸ *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, C. I., 2. baskı, İstanbul 1985, s. 32.

⁹ "Bolu ve çevresi serbesttir. Zonguldak'a çıkınız. İlin gereken yerleri ile haberleşiniz ve son gelecek emre kadar orada bekleyiniz" (Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, C: I, s. 116)

öğrenmiş olan yeni Vali er geç sonunda tutuklanacağını anlayarak İstanbul'a dönmüştü¹⁰.

Bu defa önce de sözedildiği gibi İstanbul Hükümeti'nce Kadri Bey Zonguldak'a gönderildi. Ali Rıza Bey olayından dolayı bir tecrübesi olan İstanbul Hükümeti yeni Mutasarrıf emrine 60 kadar Kuva-yı İnzibatiye askeri vermeyi ihmal etmedi. Emrinde bu askerler olduğu halde mülkiye müfettişi Hacı Hüsnü Bey ile Zonguldak'a gelen Kadri Bey, Telgrafhane'yi ele geçirmekle işe başladı¹¹.

Öte yandan Kadri Bey, İstanbul'dan beraberinde getirdiği subaylardan birini¹² Zonguldak Jandarma Bölük Komutanlığı'nda, ayrıca bunlardan üçünü de Beycuma, Kilimli ve Kozlu Kasabalarında takım komutanı olarak görevlendirdi¹³.

Kadri Bey belirtildiği şekilde şehir merkezini kontrolü altına aldıktan sonra, Fransız karargahına giderek, orada mutasarrıflık görevine başladı¹⁴.

Daha sonra ilk iş olarak, Kadri Bey'in Kuva-yı İnzibatiye askeri temini için faaliyete geçtiğini görüyoruz. Zira İstanbul Hükümeti'nce Zonguldak'ta 250 kişilik bir Kuva-yı İnzibatiye bölüğünün teşkil edilmesi öngörülmüştür¹⁵.

Harbiye Nezareti'nin 10 Mayıs 1920 tarihli bir yazısında belirtildiğine göre, bu bölüğün bir aylık tahsisatı 742.600 kuruştur¹⁶. Ayrıca bu bölük eratının maaşlarının da 18 Nisan 1920 tarihli Kuva-yı İnzibatiye kararnameğinde öngörülen ödeme miktarlarına¹⁷ göre yapılması hükme bağlanmıştır¹⁸.

¹⁰ Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, C. I, gös. yer; Kamil Eddeha, *Milli Mücadele'de Vılayetler ve Valiler*, İstanbul 1975, s. 218.

¹¹ *Milli Mücadele'de zonguldak*, (Zonguldak Gazetesinin 21 Haziran 1967 tarihli özel sayısı), s. 4.

¹² Yüzbaşı Cemil Bey.

¹³ *Milli Mücadele'de Zonguldak*, s. 3; Nurettin Peker, *1918-1923 İstiklal Savaşı'nın Vesika ve Resimleri, İnönü, Sakarya ve Dumlupınar Zaferlerini Sağlayan İnebolu ve Kastamonu havalisi (İSVR)*, İstanbul, 1955, s. 187.

¹⁴ *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, C. I, s. 32.

¹⁵ ATASE Arş. Kl: 492, D: 42 (70), Fh: 23.

¹⁶ ATASE Arş. Kl: 492, D: 42 (70), Fh: 35

¹⁷ İngilizler ve onların etkisinde bulunan Padişah ve Damat Ferit Hükümeti Anadolu'daki millî hareketin ayaklanmalarla yok edilemeyeceğini anlayınca, bunun için daha düzenli daha büyük bir kuvvet oluşturmaya karar vermişlerdir. Bunun sonucu olarak 18.4.1920'de İstanbul hükümeti'nce Kuva-yı İnzibatiye Kararnamesi çıkarılmıştır. Bu karar-

Mutasarrıf Vekili Kadri Bey, 2 Haziran 1920 tarihinde Harbiye Nezareti'ne gönderdiği yazısında, Kuva-yı İnzibatiye tahsisatından 52.827 kuruş 10 para harcadığını belirtmektedir¹⁹. Bu yazının ekinde sunduğu çizelgede de Kadri Bey, sözkonusu para ile Jandarmaların yanısıra 5 subayın Zonguldak Kuva-yı İnzibatiye Müstakil Bölüğü emrine tayin edildiğini bildirmektedir²⁰.

Kadri Bey anılan bölüğün askerlerini, Zonguldak'ta bulunan Jandarmalardan temin cihetine gitmiştir. Bu konuda Kadri Bey, Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği 1 Haziran 1920 tarihli yazısında özetle şöyle demektedir:

“Ödenekleri yeterli olmayan Jandarma erlerinin birer birer silahlarını alarak firar etmelerinin görülmesi üzerine, Hükümetince Dersaadet'te bulunduğum sırada sözkonusu ödeneğin 21 liradan 26 liraya çıkarılması konusunda müzakereler yapılmıştı. Esasen Zonguldak'a gelir iken, silah ve cephane getirilemediğinden, yazılan erlerin Kuva-yı İnzibatiye için bir faydası olmayacaktır. Bu bakımdan hem eldeki Jandarmayı kaçırmamak ve hem de silâhlarından istifade etmek, ayrıca dağlardaki çetelerin miktarını da arttırmamak için 16 Mayıs 1920 tarihinden itibaren Jandarma tahsisatının 21 lira yerine 26 liradan verilmesi ilân edilmiştir. Bu, konuda Nazır-ı Celilelerine dahi bilgi arz edilmişti. Ancak bugüne kadar cevap alınmamıştır. Belirtilen zaruret sebebiyle Zonguldak merkez kazası Jandarmalarına ek ödeme yapılmıştır. Sözkonusu gaye için ödenen miktar; 36.347 kuruş 30 paradır. Bu para üsülüne uygun olarak sarfedilmiş ise de, Kuva-yı İnzibatiye tahsisatından icra-yı mahsubunu müsaade buyurulması hakkında Harbiye Nezareti Samisine arz ve iş'arını istirham eylerim”²¹.

Kadri Bey'in Jandarmaları fazla ödenek vermek suretiyle Zonguldak Kuva-yı İnzibatiye Müstakil Bölüğü emrinde istihdam etmesi, İstanbul Hükümeti'nce de uygun görülmüştür²².

name ile Anadolu'da Kuva-yı Milliye'ye mensup bir yüzbaşının maaşı 40 lira kadarken; Kuva-yı İnzibatiye'nin alay komutanlarına 150, tabur komutanlarına 100, yüzbaşılara 90, başçavuşlara 40, erlere 30 lira maaş verilmesi kararlaştırılmıştı. Kuva-yı İnzibatiye Komutanlığına, ordu komutanı yetkisi ile İzmit ve Havalisi Fevkalade Komutanı olarak Süleyman Şefik Paşa atamıştır (ATASE Arş. Kl: 492, D42/70), Fh: 1,5).

¹⁸ ATASE Arş., Kl: 492, D: 42 (70), Fh: 131

¹⁹ ATASE Arş. Kl: 492, D: 42 (70) Fh: 130-7

²⁰ ATASE Arş. Kl: 492, D:42 (70) Fh: 130-8.

²¹ ATASE Arş. Kl: 492, D:42 (70) Fh: 130-7.

²² ATASE Arş. Kl: 492, D:42 (70) 130-1, 130-2, 130-3, 130-5.

Kadri Bey, bu şekilde Zonguldak'ta teşkil etmeye çalıştığı Kuva-yı İnzibatiye bölüğü ile yöredeki millî hareket mensuplarını etkisiz hale getirmek istemiştir. Ancak TBMM Hükümeti ve O'nun başı Mustafa Kemal Paşa, Kadri Bey'in bu çalışmasına karşı tedbir almakta gecikmedi. Nitekim Mustafa Kemal Paşa ilk tedbir olarak yöre ilçelerini Kastamonu Valiliği'ne bağladı²³. O bu konudaki talimatını 20.4.1920 tarihli telgrafiyle Devrek, Ereğli, Mudurnu, Bartın, Göynük ve Zonguldak Kaymakamlıklarına bildirdi. Aynı zamanda Mustafa Kemal Paşa Kastamonu Valiliği'ni de bu konudan haberdar ederek gereğini rica etti²⁴.

Yine tedbir olmak üzere, TBMM Hükümeti henüz Kadri Bey, Zonguldak'a gelmeden önce burayı müstakil liva haline getirdi²⁵. Kaymakam Ahmet Cevdet Bey de Mutasarrıf Vekili olarak görevlendirildi²⁶.

Kastamonu Valisi Cemal Bey de Kadri Bey'in Millî Mücadele aleyhindeki çalışmalarını engellemek için çaba harcamaktaydı. Hatta Cemal Bey, Kadri Bey'in millî harekete katılmasını sağlamak için girişimde bulunmuştur. Nurettin Peker bu konuda o günlerde Kastamonu Sıhhiye Müdürü olan Dr. Ferruh Niyazi Bey'in şu hatırasını nakletmektedir:

²³ Bu kararın alınmasında; yöre ilçelerinin Kaymakamlarının tutum ve davranışları, o günlerde Bolu ve çevresinde çıkan isyanların da etkisi olmuştur. Aynı zamanda Kastamonu Valisi Cemal Bey'in kişiliği de önemli olmuştur. Çünkü O, Millî Mücadeleye tam destek veren Valilerin başında gelmekteydi. (Bu konuda fazla bilgi için bkz. Kamil Erdeha, a.g.e.s. 226 vd).

²⁴ Harp tarihi Vesikaları Dergisi, S. 48 (Haziran 1963) ves. no: 1122,

²⁵ *Cumhuriyetin On Yılında Zonguldak Maden Kömür Havzası* (İst. 1933) adlı eserde (s. 39). 1 Haziran 1920 tarihinde TBMM Hükümetince Zonguldak'ın Mutasarrıflık haline getirildiği belirtilmektedir. Zonguldak'ın Mutasarrıflık haline getirilişi daha önceki günlerde olmuştur. Muhtemelen Mayıs 1920 başlarında olabilir. *Zonguldak 1973 İl Yılığ*, s. 376'da Ahmet Cevdet Bey'in Mutasarrıf Vekili olarak tayin ediliş tarihi olarak 14.5.1920 gösterilmektedir. Bu bakımdan Zonguldak'ın mutasarrıflık haline getiriliş tarihi olarak 14.5.1920 tarihini almak daha doğru olur kanaatindeyim. Nitekim M. Şavran da aynı görüştedir. M. Şavran, *Karaelmas Diyarımız Zonguldak Vilayeti*, Zonguldak, 1958, s. 16).

²⁶ Mustafa Kemal Paşa 17.5.1920 tarihinde TBMM'nin gizli oturumunda yaptığı konuşmasında bu konuda şöyle demekteydi: "...Fransızlarla alakası olduğu için diğer bir ufak vak'adan bahsedeyim. İstanbulca Zonguldak müstakil liva haline ifrağ edilmek istenilmiş ve daha ewelce tarafımızdan idareten müstakil liva yapılmış ve Kaymakam da Mutasarrıflık Vekaleti'ne tayin edilmişti ve kendisine emir verilmişti ki İstanbul'dan bir mutasarrıf gelirse mümanaat eodiniz. Son aldığımız malumatta İstanbul'dan Kadri Bey isminde bir adam gelmiş ve doğrudan doğruya Fransız karargahına gitmiş ve mutasarrıflık vazifesini orada deruhte etmiş. Bittabi biz henüz Zonguldak'ın üzerinde müessir olmak için iştilgal etmiyoruz. Fakat Zonguldak'ın kaza ve mutasarrıf merkezini dahile naklini yazdık" (*TBMM Gizli Celse Zabıtları*, C. I, s. 32)

“Vali o günlerde sağ kolunu kımlıdatamıyacak kadar şiddetli nevralediden muzdarip olduğu cihetle sıcak odadan çıkamıyor. Bütün ızdıraplarına rağmen yine yatakta işine devam ediyordu. Bu haber gelince²⁷ Hacı Hüsnü Bey’i²⁸ kendi namına makina başına çağırmanı söyledi. Ben de telgraf odasına giderek Hacı Hüsnü Bey’in çağrılmasını Zonguldak’a söyledim. Hacı Hüsnü Bey makina başına geldi. Vali namına makina başında Vali dili ile ben konuştum. Kapıları açarak söylediklerimi de Vali Bey dinledi. Gayet mülayim bir dille, arkadaşça bir eda ile hoşgeldiniz dedim. Senin İstanbul Hükümeti’ni kurmak için oraya geldiğini haber verdiler ben buna inanmadım. Çünkü seni hamiyetli, namuslu, bilgili ve vatanperver bir memleket evlâdı olarak tanırım. Memlekette millî iradeyi boğmaya çalışan Türk vatanını düşmanlara peşkeş çeken İstanbul Hükümeti’ne hizmet edeceğini asla tahmin etmem. Maiyetindeki polis kuvveti ile ve arkadaşın Kadri Bey’le beraber sen de bize iltihak et azizim denildi.”

Verilen cevapta; “Anadolu’dakilerin memleketi uçuruma götördükleri, harap ve bitkin bir harpten çıkmış olan memleketin, milletin büyük devletlerle nasıl savaşılabileceğini düşünmeden atılan bu adımların memlekete daha büyük felâket getireceği kanaatında bulunduğunu, mutasarrıf olarak gelen Kadri Bey’in de yakın akrabası olduğunu söyleyerek memlekete iyilik yapmak istiyorsan sen bize iltihak et dedi”²⁹.

Daha sonraki günlerde ise Kadri Bey’in faaliyetlerine engel olmak üzere Kastamonu Valisi Cemal Bey tarafından Şevket Turgut Bey³⁰ Zonguldak’a gönderildi. Şevket Turgut Bey, Zonguldak’ta Kuva-yı Milliye’ci yurtsever, işçi ve polislerle birlikte Kadri Bey ve taraftarlarına karşı mücadeleye girişti. Sonunda Millî Mücadele’ye düşman subay ve memurlar tutuklanarak Devrek’e gönderildi³¹.

Vali Cemal Bey’in Dahiliye Vekaleti’ne gönderdiği ve TBMM’nin 2 Haziran 1920 tarihinde yapılan 22.ci oturumunda okunan telgrafında be-

²⁷ Kadri Bey’in Zonguldak’a Mutasarrıf olarak gelmesinden söz edilmektedir.

²⁸ Hacı Hüsnü Bey; Kadri Bey’ye İstanbul’dan gelen Mülkiye Müfettişidir. Aynı zamanda Kadri Bey’in yardımcı durumundadır.

²⁹ Nurettin Peker, *İSVR* s. 187.

³⁰ Kastamonu Askerlik Şubesi Başkanı olan Binbaşı Şevket Turgut Bey Safranbolu olayını da bastırmak üzere görevlendirilmişti. (Hulusi Yazıcıoğlu, Mustafa Al; *Safranbolu*, Özer Matbaası Karabük 1082, s. 130).

³¹ Mahmut Goloğlu, *Üçüncü Meşrutiyet*, Başnur Matbaası, Ankara 1970, s. 195.

lirtildiğine göre; Kadri Bey'in İstanbul'dan getirdiği polis jandarma ve diğer memurlar Kuva-yı Milliye emrine girmişlerdir. Bunlar aynı zamanda Ferit Paşa Hükümeti'ni tanımadıklarını Mutasarrıf Vekili Kadri Bey'e bildirmişlerdir. Kuva-yı Milliye aleyhtarı olan Mal Müdürü Mevlüt Lütfi, Jandarma Komutanı Yüzbaşı Cemil Beyler ve ayrıca Kuva-yı İnzibatiye Kumandanı tutuklanarak Devrek'e gönderilmiştir. Mutasarrıf Kadri Bey de istifa etmiştir³². Daha sonra da Kadri Bey, Hacı Hüsnü Bey'le birlikte limanda bekleyen bir Fransız harp gemisine binerek İstanbul'a kaçmıştır³³.

Kadri Bey'in Zonguldak'tan ayrılmasıyla, daha önce Mutasarrıf Vekili olarak tayin edildiğini belirttiğimiz Ahmet Cevdet Bey de yeni görevine başladı³⁴.

Böylece İstanbul Hükümeti'nin Zonguldak'taki yönetimi son buldu.

2. Diğer Memurların Tutum ve Davranışları:

Daha önce de ifade edildiği gibi genellikle millî teşkilatlanmayı engellemeye çalışan İstanbul Hükümetleri özellikle Damat Ferit Hükümeti, Haziran 1919'da Vali ve Mutasarrıflara gönderdiği telgrafta, millî ordunun teşkilinin yasaklandığını bildirerek, buna uymayanlara pek insafsız davranılmasını, gerekirse İstanbul Divan-ı Örfi'ye gönderilmesini emretti³⁵.

Bu emre uymayan Vali ve Mutasarrıflar olduğu gibi, bazıları da verilen emirleri harfiyen yerine getiriyorlardı. Millî Mücadele'nin ilk günlerinde Bolu Mutasarrıfı Ali Haydar Bey de bu emre uymuştur. Bu sebeple, Bolu livası'ndan Sivas Kongresi'ne delege dahi gönderilmemiştir³⁶.

Bolu Mutasarrıflığı 21.9.1919 tarihinde İstanbul Hükümeti ile olan bağlantısını resmen kestiği halde; yöre ilçe yöneticileri hala İstanbul tarafı bir politika izlemekte idiler. 20.4.1920 tarihinde Devrek, Ereğli, Mudurnu, Bartın, Göynük ve Zonguldak ilçelerinin Kastamonu Valiliğine bağlanmasında; İstanbul Hükümeti'nce Zonguldak'ın müstakil mutasarrıf

³² Kastamonu Valisi Cemal Bey'in telgrafının tam metni için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, C. 2, s. 38.

³³ Nurettin Peker, *İSVR*, s. 187.

³⁴ *Dertli*, 7 Haziran 1336, No: 11.

³⁵ ATASE Arş. Kl: 243, D: 16, Fh: 94.

³⁶ Kamil Erdeha, "Millî Mücadele'de Valiler ve Mutasarrıflar" *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Sayı: 45, s. 38.

lık haline getirilmesinin yanısıra, belirtilen ilçelerin kaymakamlarının tutumları da etkili olmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın daha önce de bahsettiğimiz 20.4.1920 tarihli telgrafında kullandığı ifadeler dikkat çekicidir. Aynı zamanda anılan ilçelerin kaymakamlarına ihtar niteliğinde olan bu telgrafında Mustafa Kemal Paşa şöyle demektedir:

"Bu telgrafi aldığınız dakikadan itibaren Kastamonu Vilâyetine merbutsunuz, Vilâyet-i Müşarünileyhadan verilecek her türlü evamir ve tebliğatı harfiyen ve katiyen icra eylemeniz matluptur.

Herhangi bir sebep ve bahane ile taallül vukuunda terettüp edecek mesuliyetin şedit olacağını beyan ederim"³⁷.

Mustafa Kemal Paşa'nın belirtilen talimatına rağmen, yöre kaymakamlarının İstanbul Hükümeti taraftarı tutum ve davranışlarını devam ettirdiklerini görüyoruz. Bunlardan Ereğli Kaymakamı Sabri Bey, Ferit Paşa'nın Zonguldak'a Mutasarrıf Vekili olarak gönderdiği Kadri Bey ile ilk önce teşriki mesai eylemiştir³⁸.

Ayrıca Sabri Bey Fransızlar'ın 8 Haziran 1920 tarihinde Ereğli'yi işgal etmelerine tepki göstermediği gibi, ilgili makamları işgalden altı saat sonra haberdar etmiştir. Fransız işgalinin ilk gününde Ereğli'ye gelen Bolu Milletvekili Tunalı Bey'i dahi durumdan haberdar etmemiştir. Aynı zamanda Sabri Bey, Ereğli Hürriyet ve İtilâf mensupları ile teşriki mesaide bulunmaktan da kaçınmamıştır³⁹.

Sabri Bey, belirtilen tutum ve davranışları, özellikle Fransızların Ereğli'yi işgalleri karşısında takındığı davranışı sebebiyle Tunalı Hilmi Bey'in şikayeti üzerine görevinden alınmıştır⁴⁰.

Bartın Kaymakamı Durmuş Bey de İstanbul Hükümeti taraftarı bir politika izlediğinden, Bartın ve Havalisi Komutanı tarafından görevinden alınarak yerine Tavşanlı Eski Nahiye Müdürü Hüsnü Bey tayin edildi⁴¹.

Devrek Kaymakamı Şükrü Bey de İstanbul ile olan ilişkisini yurt sever halkın baskısıyla kesmiştir⁴².

³⁷ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, (HTVD), Sayı: 48, (Haziran 1964) Ves. no: 1122.

³⁸ *TBMM Zabıt Ceridesi*, C. 20, s. 73.

³⁹ *Aynı Ceride* gös. yer.

⁴⁰ *Aynı Ceride*, s. 72-76.

⁴¹ Nurettin Peker, *İSVR*, s. 193-195.

⁴² Ali Sarıkoyuncu *Millî Mücadele'de Zonguldak ve Havalisi*, AÜTİTE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1990 s. 177.

Yine 1920 Nisan'ının son haftasında meydana gelen Safranbolu olayında ilçe kaymakamı Mahmut Sami Bey de İstanbul Hükümeti taraftarı bir tutum içinde bulunmuştur. Hatta suçlu olduğu için olay sonrasında firar etmiştir⁴³. Daha sonra Safranbolu'ya Millî Mücadele'nin ilk günlerinden itibaren Anadolu'daki millî harekete katılmış olan Hüseyin Hüsnü Bey kaymakam olarak atanmıştır⁴⁴.

Öte yandan 2.8.1920 tarihinde Zonguldak Mutasarrıf Vekili Ahmet Cevdet Bey de görevinden ayrıldı⁴⁵.

O'nun niçin görevinden ayrıldığına dair bir belgeye rastlayamadık. Ancak Kastamonu Telgraf Başmüdüğü Enver Bey; 22.8.1920 tarihinde Erkan-ı Hariye-i Umumiye Reisi İsmet Bey'e gönderdiği telgrafında Ahmet Cevdet Bey'in İstanbul'a firar ettiğinden söz etmektedir⁴⁶.

Ahmet Cevdet Bey'in ayrılmasıyla, ileride sık sık kendisinden sözdeceğimiz Ahmet Nusret Bey, Zonguldak Mutasarrıflığına tayin edildi⁴⁷. İyi derecede Fransızca bilen Ahmet Nusret Bey bu görevi esnasında Millî Mücadele açısından fevkalâde hizmetler verdi⁴⁸.

⁴³ Açık Söz, 19 Mayıs 1336.

⁴⁴ 22 Aralık 1923 tarihine kadar Safranbolu Kaymakamlığı görevini yürüten Hüseyin Hüsnü Beker, bu görevinden önce Kastamonu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti emrinde çalıştı. Bölgeyi gezerek Millî Hükümet aleyhindeki hareketleri önleme hususunda gayret göstermiştir. (Ali Çetinkaya, *Yeni Mülkiye tarihi ve Mülkiyeliler*, C. III, Mars Matbaası, Ankara, 1968-1969, s. 1043).

⁴⁵ *Zonguldak 1973 İl Yılığ*, s. 376; Ali Çetinkaya, Ahmet Cevdet Ertuğrul'un Eylül 1920 tarihine kadar Zonguldak Mutasarrıf Vekilliği görevini yürüttüğünü belirtmektedir (Ali Çetinkaya, *a.g.e* C. III. s. 998).

⁴⁶ ATASE Arş.KI: 556, D: Fh: 96.

⁴⁷ Ahmet Nusret Doğruer, Teselya Yenişehir ileri gelenlerinden Mehmet Şevki Efendi ile Resmîye Hanım'ın oğludur. 1881 yılında Fener Yenişehir'de doğdu. Yedi yıllık İzmir idadisinde orta ve Lise öğrenimini tamamladı. Temmuz 1904'te Mülkiye'nin yüksek kısmından pekiyi derecede mezun oldu. Eylül 1904'te tayin edildiği Dahiliye Nezareti Mektubi Kalem-i Katipliğinde Nisan 1906'da nakledildiği İzmir Vilayeti Maiyyet Memurluğunda stajını bitirip Kaymakamlığa terfi etti. Eylül 1909'da Pasinler, Temmuz 1910'da Tercan; Mayıs 1912'de Marmaris, Ağustos 1916'da Torul kazaları kaymakamlıklarına; Aralık 1916'da Mülkiye Müfettişliğine atandı. Mülkiye Müfettişi iken 1920'de Millî Hükümet emrine girdi. Eylül 1920'de Zonguldak Mutasarrıflığı'na atanan Ahmet Nusret Bey daha sonra sırasıyla, Cebel-i Bereket, Kozan Mutasarrıflıklarına; Şarki Karaağaç, Manisa ve Kütahya Vilâyetleri Valiliklerine getirildi. Mayıs 1933'te Danıştay üyeliğine seçilen Ahmet Nusret Bey 1946 yılında bu görevinden ayrıldı. Ekim 1967'de vefat etti. (Ali Çetinkaya, *a.g.e* C. III, s. 1028) ayrıca Ahmet Nusret Doğruer için bkz. *120. Yılında Danıştay*, Ankara, 1988, s. 132.

⁴⁸ Ahmet Nusret Bey, bu görevi; 3.9.1920-23.6.1921 tarihleri arasında başarı ile yürütmüştür (*Zonguldak 1973 İl Yılığ*, s. 376).

Diğer taraftan Milli Mücadele'nin ilk yıllarında başta Telgrafhane Memurları olmak üzere kamu görevlileri arasında tâtîl-i işgal (Grev) eylemleri sık sık tekrarlanıyordu⁴⁹.

Ayrıca; Telgrafhane memurları milli hareketin ilk günlerinde İstanbul Hükümeti taraftarı bir tutum içinde bulunmuşlardı. Bunlardan Ereğli Telgraf Müdürü Tefvik Bey ile Memur Haydar Bey, İstanbul Hükümeti için çalıştıkları anlaşılınca firar etmişlerdir⁵⁰.

Öte yandan İstanbul Hükümeti, yöreye özellikle Zonguldak'a Millî Mücadele aleyhinde olan telgraf memurları göndermiştir. İrşâd (aydınlatma) görevi sebebiyle bölgede bulunan Trabzon Milletvekili Hüsrev Bey, 23-24 Mayıs 1920 tarihinde Düzce'de İsmet (İnönü) Bey'e gönderdiği telgrafında bu konuda özetle şöyle demektedir:

"1 — Düzce'deki tahkikata nazaran Zonguldak'a İstanbul'dan yeni memurlar gelmiştir. Bu sebeple mezkûr yer telgraf merkezi güvenilir olmaktan çıkmıştır.

2 — Bundan dolayı Ankara ile Ereğli, Devrek, Safranbolu ve Kastamonu üzerinden muhabere yapılmasını arz ve hürmet ederim efendim"⁵¹.

Bartın Telgrafhane memurlarının da yine millî hareketin ilk yıllarında aynı yer Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin telgraflarından ücret istemek suretiyle zorluk çıkarttıklarını görüyoruz. Nitekim Bartın Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı, Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği telgrafında; "Verilen telgraf ve muhaberatı bura postanesince ücretsiz kabul olunmuyor. Bu suretle teşkilâtın te'hire uğradığını arz eylerim"⁵² demek suretiyle şikayette bulunmaktadır.

Konu, Mustafa Kemal Paşa'nın 5.2.1920 tarihli cevabî telgrafında Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin teşkilâta ilgili telgraflarından ücret alınmayacağını bildirmesi üzerine çözümlenmiştir⁵³.

Safranbolu Posta Müdürü Sabri, Polis Müdürü Ragıp, Katib-i Umumî Ali Natık Beyler de İstanbul Hükümeti taraftarı idi⁵⁴. Safranbolu olayı

⁴⁹ Necdet Sakaoglu, *Amasra'nın Üç Bin Yılı*, İstanbul 1987, s. 167.

⁵⁰ ATASE Arş.Kl: 586, D: 4, Fh: 96.

⁵¹ ATASE Arş.Kl: 607, D: 25 A(179) Fh: 22.

⁵² ATASE Ata Özel Arş.Kl: 29, D: 1336-25, Fh: 16.

⁵³ ATASE Ata Özel Arş. Kl 29, D:1336-25, Fh: 16-1

⁵⁴ *Açık Söz*, 9 Mayıs 1936.

enasında isyancılarla birlikte hareket ettiğinden, Sabri Bey daha sonra cezalandırılmıştır⁵⁵.

B. Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın Faaliyetleri:

Hürriyet ve İtilâf Fırkası ilk kez, 21 Kasım 1911 yılında kuruldu. Fırka bir yıl sekiz ay faaliyet gösterdikten sonra kapatıldı. Ancak 10 Ocak 1919 tarihinde siyasi hayata yeniden başladı⁵⁶.

İstanbul Hükümeti'nin politikasını tutan Hürriyet ve İtilâf Fırkası her fırsatta millî heyetlerin faaliyetlerini ve Kuva-yı Milliye'nin gelişmesini önlemeye çalıştı. Fırka ikinci defa faaliyete geçişinden 12 gün sonra, yani 22 Ocak 1919 tarihinde bir beyanname yayınlayarak millî harekete karşı olduğunu bildirdi⁵⁷.

Millî teşkilâtlanmanın oluşmaya başladığı günlerde adıgeçen fırka yöneticileri, halkı böyle bir harekete girmekten veya bu hareketi desteklemekten menetmeye çalıştı. Onların gözünde bu hareket, İttihat ve Terakki'nin hala bir uzantısı olup, memleketi çöküşe götüren çetecilik faaliyetlerinden başka bir şey değildi. Bu yüzden gelişmeye fırsat vermeden daha kuruluş arafesinde, halkı millî teşkilâtlanmaya girmemeye, onlara karşı cephe almaya ikna etmek lâzımdı. Bunları yaparken de halkın dinî duygularından faydalanmayı ihmal etmediler. Nitekim, daha önce de belirttiğimiz gibi, Bolu livasında millî teşkilâtlanmayı önlemek için Teceddüt Fırkası'nın programındaki kadınların toplantılara katılmaları maddesini ele alarak; "Teceddütçüler, Şeriatı dahi ayak altına alıyorlar" diye propandaya başlamışlardı. Bolu'da çıkardıkları Kürsi-i Millet adlı gazeteleri vasıtasıyla bütün çevreye yaymışlardır⁵⁸.

Bu çalışmalarını neticesinde, Hürriyet ve İtilâf Fırkası kısa zamanda yöre halkını elde ederek güçlü duruma gelmiştir. Fırkanın, Bolu Livası'ndaki taraftarlarını Mutasarıf Ali Haydar Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği 2.4.1920 tarihli telgrafında şöyle belirtmektedir :

"Bolu livasının vaziyeti hiçbir yerle mukayese edilemez. Onaltı muhtelif unsuru ihtiva eder. Ve İtilâfçılık cüzzam hastalığı gibi ekserisinin iliklerine işlemiştir."⁵⁹

⁵⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, C. 14, s. 20.

⁵⁶ Yücel Özkaya, "Ulusal Bağımsızlık Savaşı Boyunca Yararlı ve Zararlı Dernekler" Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. IV, S. 10 (Kasım 1987), s. 177.

⁵⁷ Yücel Özkaya, *agm.*, s. 177-178.

⁵⁸ Rahmi Apak, *a.g.e* s. 117-118.

⁵⁹ ATASE Ata Özel Arş. Kl: 23, D9 1336/12-71, Fh: 4.

Hürriyet ve İtilâf Fırkası mensupları Ali Haydar Bey'in telgrafından çok kısa müddet sonra, 18 Nisan 1920 tarihinde Bolu Hilâfet Kurulu'nu oluşturdular. Bu Kurul yöneticileri⁶⁰ 18 Nisan 1920 tarihinde Mutassarrıf Ali Haydar Bey'in Düzce'de tutsak edildiği haberini alınca Bolu'da ayaklanmayı başlattılar⁶¹.

Bu ayaklanmayı bastırmak üzere, Zonguldak, Çaycuma ve Devrek bölgesinde bulunan 32. Kafkas Piyade Alayı görevlendirilmişti⁶².

Ayaklanmacılar Bolu'yu ele geçirdikleri tarihte (18 Nisan 1920) bu alay da Bolu yakınlarına gelmişti. Bolu Hilafet Kurulu, Alay Komutanı Binbaşı İsmail Hakkı Bey'le görüşerek, O'nu kendi saflarına çekmeyi başardılar⁶³. Hatta Binbaşı İsmail Bey asilere karşı silâh kullanmaktan vazgeçtiği gibi "ben de sizinle birlikteyim. Ben de Halifeci ve Padişahçiyim"⁶⁴ demiştir.

Bolu'da yönetimi eline geçiren Hilâfet Kurulu, her yerde ayaklanma çıkartmak için var gücüyle çalışmaya başladı. Ortam müsait olduğu için bu kurul desteğindeki ayaklanmalar, kısa zamanda çevreye yayıldı. 19 Nisan'da Beypazarı, 20 Nisan'da Gerece, 22 Nisan'da Nallıhan ve 23 Nisan'da da Safranbolu ayaklandı⁶⁵.

19 Nisan 1920 tarihinde de Zonguldak'tan İstanbul'a Padişah'a bağlılık ve Kuva-yı Milliye'ye karşı olunduğu yolunda telgraflar çekildi⁶⁶.

Bu olaylar Bartın'da, halkın Kuva-yı Milliye'ye yardımda isteksiz görünmesi şeklinde tezahür etmiştir. Nitekim Bartın ve Havalisi Komutanı Cevat Rifat Bey, 4.6.1920 tarihinde Kastamonu ve Havalisi Komutanlığına gönderdiği telgrafında Bartın hakkının zengin olmasına rağmen, Kuva-yı Milliye için 500 lira bile vermekten çekindiklerinden söz etmektedir⁶⁷.

⁶⁰ Hacı Abdülvehap ve Hacı Hamdi

⁶¹ Selim Sarıbay, *İstiklal Savaşı'nda Mudurnu, Bolu, Düzce*, Aydın 1943, s. 32-33.

⁶² *Türk İstiklal Harbi*, C. VI, s. 102, Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, 2. baskı Türkiye Yayınları, İstanbul, 1969, s. 606.

⁶³ Kamil Erdeha, *agm*, Sayı : 45, s. 39.

⁶⁴ *Türk İstiklal Harbi*, C. VI, s. 102.

⁶⁵ Kamil Erdeha, *agm*, gös. yer.

⁶⁶ Tahsin Aygün, *Kurtuluş Savaşında Karadeniz Ereğlisi*, Tekişik Matbaası, Ankara, 1984, s. 11; İlhami Soysal, *Kurtuluş Savaşında İşbirlikçiler*, Gür Yayınları, İst. 1965 s. 152.

⁶⁷ ATASE Arş. Kl: 1289, D: 3, Fh: 22-2.

Ereğli Askerî Polis Teşkilâtı Müdürü Şükrü Bey'in 21.10.1920 tarihinde Kastamonu ve Bolu Havalisi Komutanlığına gönderdiği telgrafında kendilerine Anadolu heyeti süsü veren yirmi dört kişinin Bartın civarında tedarik ettikleri motorla İstanbul'a gittiklerini, bu heyet içerisinde İnebolu ve Safranbolu'dan da ikişer Hürriyet ve İtilâf mensubu bulunduğunu, bunların "Gerede'li Sadık'ın başkanlığında Padişah'la görüşerek Anadolu Hükümeti'nin mezalimi hakkında maruzatta" bulduklarını belirtmektedir.

Ayrıca Şükrü Bey telgrafında; bunların Gerede ve Bolu çevresinde Kuva-yı Milliye aleyhinde propaganda yapmakta olduklarını bildirmektedir.⁶⁸

Kastamonu ve Havalisi Komutanı Muhiddin Paşa da Bolu Mutasarrıflığına, Bolu Mevki Komutanlığına ve Gerede Şube Başkanlığı'na gönderdiği 2.11.1920 tarihli telgrafında; Şükrü Bey'in telgrafında belirttiği hususları bildirerek, sözü edilen kişiler gibi müsitlerin Kuva-yı Milliye aleyhinde faaliyet göstermelerine izin verilmemesi, bunun için de daima müteyakkız bulunmalarını emretmektedir.⁶⁹

C — Azınlıkların Faaliyetleri:

1 — Yöredeki Azınlıkların Demografik ve Sosyal Durumları:

Savaş ortamının gereği olarak pek tabiidir ki nüfus durumu sık sık farklılık gösterebilmektedir. Bu yüzden özellikle, Millî Mücadele yıllarına ait nüfus bilgilerini ihtiyatla karşılamak lâzımdır.

Ayrıca daha önce belirtildiği gibi, kömür rezervlerinin işletilmeye açılması sebebiyle, özellikle 1882 yılından itibaren Zonguldak ve çevresine yerli yabancı göçler başlamıştır. Bu göçler esnasında işçi olarak gelen Türklerin yanısıra maden işletmecisi olarak Rumlar, Ermeniler, Fransız ve İtalyanlar da gelmişlerdir. Sonunda 1899 öncesinde Ereğli'nin Elvan Köyünün bir mahallesi iken, bugün il merkezi olan Zonguldak ortaya çıkmıştır. Bu kent merkezinin nüfusu; çok hızlı bir şekilde artarak 1916 yılında 30.563 kişiye ulaşmıştır.

1916 Yılı Müstakil Bolu Sancağı Salnamesi'nde belirtilen bu 30.563 kişinin 28.707'si Müslüman, 1856'sı gayri müslim olarak gösterilmektedir.⁷⁰

⁶⁸ Bu telgrafın tamamı için bkz. ATASE Arş. Kl: 1952, D: 13, Fh: 34.

⁶⁹ ATASE Arş. Kl: 952, D: 13, FGH: 34-1.

⁷⁰ *Müstakil Bolu Sancağı Salname-i Resmisi 1334 Sene-i Hicriyesine Mahsus*, s. 278.

Aynı salnamede, araştırma alanımıza gören yöredeki diğer yerleşim merkezlerindeki Türk ve azınlıkların nüfusu hakkında da bilgiler verilmektedir. Bu Salname'ye göre;

a) Ereğli'nin toplam nüfusu 41.794'dür. Bunların 40.567'si Müslüman, 1227'si de Rum'dur⁷¹.

b) Bartın'ın toplam nüfusu 64.290'dır. Bunun dağılımı da; 63.354 Müslüman, 556'sı Rum ve 370'i ise Ermeni'dir⁷².

c) Devrek'in toplan nüfusu 55.228'dir. Bu nüfusunun 54.149'u Müslüman, 405'i Rum ve 674'ü ise Ermenidir⁷³.

d) Çaycuma'nın toplam nüfusu 12.004'dür. Bunların dağılımı da; 11.600 Müslüman, 370 Rum ve 34 Ermeni şeklindedir⁷⁴.

Ayrıca Amasra'da 13.273⁷⁵, Kurucaşile'de ise 8390 Müslüman oturmaktadır⁷⁶.

Bunları bir tablo halinde şöyle gösterebiliriz:

	Müslüman	G.Müslim	Rum-Ermeni	Toplam
Zonguldak	28 707	1856	—	30 563
Ereğli	40 567	—	1227	41 794
Bartın	63 354	—	556 370	64 280
Devrek	54 149	—	405 674	55 228
Çaycuma	11 600	—	370 34	12 004

⁷¹ Aynı Salname, s., 164.

⁷² Aynı Salname, s., 226.

⁷³ Aynı Salname, s., 238.

⁷⁴ Aynı Salname, s., 248.

⁷⁵ Aynı Salname, s., 231.

⁷⁶ Aynı Salname, s., 234.

Amasra	13 273	—	—	—	13 273
Kurucaşile	8 390	—	—	—	8 390

Léon Maccas ise, araştırma alanımıza giren yörenin nüfusunu şöyle vermektedir⁷⁷.

	Türk	Grek	Ermeni	Toplam
Safranbolu	53 962	4 137	—	58 099
Ereğli	38 583	3 845	—	42 428
Bartın	51 572	712	—	52 284
Hamidieh (Devrek)	50 675	—	—	50 675

Léon Maccas buralardaki Rum halkının dini ve eğitim müesseselerinin dökümünü de yaparak, erkek ilkokullarını 6, kız ilkokullarını 2 olmak üzere, ilk eğitim müesseselerini toplam 8 olarak göstermiştir. Bu okullardaki öğrencilerin miktarı 510'nu erkek, 170'i kız olmak üzere 680 idi. Okullarda ise toplam 19 öğretmen bulunuyordu. Bunların da 14'ü erkek, 5'i ise kadındır⁷⁸.

Yine aynı yerlerdeki Rum halkına ait dini müesseseler ve din adamları ise şöyle gösterilmiştir⁷⁹.

⁷⁷ Léon Maccas, *L'Hellenisme de L'Asie-Mineure Son Histoire Sa puissance Son Sort*, Paris/Nancy 1919, s. 82.

⁷⁸ Léon Maccas, *a.g.e.*, s. 99.

⁷⁹ *a.g.e* s. 108, D. Not Botçaris'e göre, Bolu Sancağı'nda oturan Rum halkının sayısı 5007 dir. Bunlara ait Kilise sayısı 6, din adamı ise 11'dir. (D. Not. Botzaris, *Les Hellenes et L'Asie-Mineure*, çev. Leon Maccas, Paris/Nancy 1919, s. 58-5.)

	Safranbolu	Ereğli	Bartın	Toplam
Kilise	7	4	1	12
Dinadamı	8	9	1	18

Görüldüğü gibi Leon Maccas, Zonguldak'ta oturan azınlık nüfusundan sözetmemektedir. Buradan Zonguldak'ta azınlık oturmadığı sonucuna varılmamalıdır. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi Zonguldak, yerleşim merkezi olarak çok yeni olan bir yerdir. Bu bakımdan XX. yüzyılın başlarında Ereğli özellikle Ereğli Fransız Kömür Şirketi vasıtasıyla, daha çok tanınmaktaydı. Ayrıca; Leon Maccas kitabında D.Not Botzaris'in 1912 yılında esas aldığı yerleşim merkezlerini aynen almıştır. Belirtildiği gibi o tarihlerde Zonguldak isim olarak pek meşhur değildi. Bu yüzden Leon Maccas muhtemelen Zonguldak'daki Rum azınlığı Ereğli'de göstermiştir. Zira daha önce de belirtildiği gibi Yunanlı Arvandis kardeşler İtalyanlarla birlikte, Kozlu Kömür Madenleri Osmanlı Anonim Şirketi'ni kurmuşlardı⁸⁰.

Diğer taraftan da Zonguldak Kömür havzasına yabancılarla birlikte, yerli Rumlar da kömür işletmeciliğine el atmışlardı. En zengin münferit ocaklara yerli Rumlar sahip olmuşlardı. Bunların en önemlisi 60 Nolu Rumbaki ocağıydı. Ocağın sahibi ise Rumbaki adındaki yerli bir Rum idi⁸¹.

İşletmeci Rumların yanısıra, mühendis, mühendis muavinlerinin çoğunluğu da azınlıklardan idi. Bunlardan başka, Zonguldak kömür havzasındaki maden başçavuşları, ustabaşları, memurlar, ajüstörler, makinistler, ateşçiler hatta ocaklardaki kazmacıların çok az bir kısmını da azınlıklar teşkil ediyordu. Bu konuda, Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası tarafından yayınlanan, *Cumhuriyetin On Yılında Zonguldak ve Maden Kömürü Havzası* adlı eserde isimler de verilmektedir. Bu isimleri, konumuza açıklık getireceği için aynen alıyoruz:

⁸⁰ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Sarıkoyuncu *agt.*, s. 22.

⁸¹ Ahmet Naim, *Zonguldak Havzası. Uzun Mehmet'ten Bugüne Kadar*, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul, 1934, s. 70-71.

“Üzülmez”de hava varagelesinde işçi Macar oğlu Yani.
 Sarafim ocağında ambarcı Aksakal oğlu Koldulos Veledi Dimitri
 Kozma ocağında müstahdem Yorgi oğlu Hiristos.
 İhsaniye ocağında kazmacı Panayot Veledi Lazari.
 Saracazedeler Ocağında Kazmacı Mihail oğlu Pandeli
 Ahmet Ali ocağında Dimitri oğlu Yorgi
 Ahmet Ali ocağında Panavot oğlu Yorgi
 68 Numaralı ocak harman çavuşu İnebolulu Lefter oğlu Yordan.
 183 Numaralı ocak katibi Mıgırdıç oğlu Onnik
 Ereğli şirketi merkez ambarında Kasbi oğlu Iraklı
 Ereğli şirketi merkez ambarında Mardiros
 Ereğli şirketi merkez ambarında Dimitri oğlu Andriya.
 Ereğli Romorköründe ateşçi Simon Yuvan oğlu.
 Ereğli Romorköründe ateşçi Kiryako.
 Ereğli Sais İliya oğlu Yanayot.
 Ereğli Gelik ocağında Seis Ravli oğullarından Nikola
 Toma Fotyadis ocağında tahmil memuru Dimitri Kiramidis oğlu.
 Rombaki ocağında başkatip Haralambos Kapoyolos
 Ereğli şirketinde çavuş Küçük Nikola oğlu Yorgo.
 Boyacı oğlu ocağında Lagımcı Yani oğlu İlya”⁸².

Ayrıca İtilâf güçleri özellikle Samsun’daki İngiliz işgal kuvvetlerince, Kafkasya üzerinden gelen Rumlar’ın Karadeniz sahillerine hicretleri teşvik edilmektedir⁸³.

Bütün bunların sonucu, Tunalı Hilmi Bey’in TBMM’nin 21.10.1920 tarihli oturumunda yaptığı konuşmasında da belirtildiği⁸⁴ gibi; Zonguldak şehir merkezindeki yabancı Rum ve Ermeni nüfusu artmıştı. Bu durum karşısında Tunalı Hilmi Bey, Zonguldak’taki Müslüman Türk nüfusunu

⁸² *Cumhuriyetin On Yılında Zonguldak ve Maden Kömürü Havzası*, s. 137. Ayrıca aynı eserde bu isimlerin dört-beş yüz rakamına çıkacak kadar belgeye sahip olduğu belirtilmektedir. (A.g.e., gös. ter).

⁸³ Bu konuda bilgi için bkz. *HTVD* 111/8 (1954) Ves. No: 181

⁸⁴ Tunalı Hilmi Bey, sözü edilen konuşmasında; Zonguldak’ta 50 Müslüman Türk evine karşılık, 1500’e aşkın yabancı, Rum ve Ermeni evi bulunduğunu bildirmekteydi.

arttırmak için kanun taslağı hazırlayarak TBMM'ne bile sunmuştu. Ancak askerlik hizmetini yapmak istemeyenlerin hep Zonguldak'a göç edecekleri gerekçesiyle Tunalı Hilmi Bey'in teklifi kabul edilmedi⁸⁵.

Öte yandan Millî Mücadele'nin ilk günlerinde Safranbolu, Bartın, Ereğli, Devrek ve Çaycuma'daki azınlıklar da bu yerlerdeki varlıklarını devam ettiriyorlardı. Nitekim Zonguldak Mutasarrıfı Nusret Bey imzasıyla, Kastamonu ve Havalisi Komutanlığı'nın 20.11.1920 tarihli telgrafına cevap olarak gönderdiği 6.12.1920 tarihli telgrafında; Zonguldak, Devrek ve Bartın'da birer Ermeni mektebi ve Kilisesi bulunduğu belirtilmektedir⁸⁶.

Ayrıca; Zonguldak Mevki Komutanı Remzi Bey, yine Kastamonu ve Havalisi Komutanlığı'nın 20.11.1920 tarihli telgrafına verdiği 10.12.1920 tarihli cevabi telgrafında; "Devrek'te kaza merkezinde biri mektep diğeri kilise olmak üzere iki Ermeni müessesesi mevcut olup her ikisinin de faaliyetinde bulunduğu,

Bartın'da bir mektep ile bir kilise mevcut ise de, Seferberlikten bu ana kadar hiç bir mesaiyet ve ifa-i aynda bulunmadığı,

Ereğli'de mektep olmadığı, Zonguldak'ta ise, Çaydamarı mahallesinde dört dershaneli bir mektep mevcut olup, mesaide bulunduğu" bildirilmektedir⁸⁷.

Açık Söz gazetesinin Zonguldak Muhabiri Tahir Karaoğuz da Ağustos 1920 tarihinde Çaycuma'ya yaptığı seyahat sırasında anılan gazetede yayınlanan yazısında Çaycuma'da 10 000 kadar Müslümanın yanısıra, 400 kadar Rum ve Ermeni'nin oturduğunu bildirmektedir⁸⁸.

25.9.1919'da Bartın'dan Mustafa Kemal Paşa'ya ve 3. Ordu Komutanlığı'na çekilen telgraflarda da görüldüğü gibi, Bartın Belediye Başkanı ile Müftüsü'nün yanısıra, Bartın Rum Cemaatı Başkanı'nın da imzası bulunmaktaydı⁸⁹. Bu belgeler belirtilen günlerde Bartın'da hala Rumlar'ın bulunduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca ileride de söz edileceği gibi, Kastamonu ve Havalisi Komutanı Muhiddin Paşa, Erkân-ı Harbiyye-i Umumiyye Riyaseti'ne (EHUR) gönderdiği 20-21 Haziran

⁸⁵ Bu konuda daha fazla bilgi için bkz.: *TBMM zabıt Ceridesi*, C. 5, s. 121 vd.

⁸⁶ ATASE Arş. Kl: 952, D: 13, Fh: 68-1.

⁸⁷ ATASE Arş. Kl: 952, D:13, Fh: 68

⁸⁸ *Açık Söz*, No: 75 (2 Eylül 1336) s. 4.

⁸⁹ Cum. Arş. A: III/3, D: 14, Fh: 45-10, 45-11

1921 tarihli telgrafında; Bartın Rumları'nın Safranbolu'ya nakledildikleri belirtilmektedir⁹⁰.

Öte yandan Millî Mücadele esnasında sayıları tam tesbit edilememekle birlikte Ereğli'de de çoğunluğu maden işletmecisi olan bir hayli Rum bulunuyordu. Nitekim kendisiyle görüştüğümüz, Tevfik Oğuz, "Millî Mücadele yıllarında Ereğli'de azınlıklar var mıydı?" sorumuza, "Burada sadece kahveci bir Ermeni vardı. Onlar da bir iki kişi. Fakat bir hayli Rum vardı." demektedir⁹¹.

Mübeccel Belik Kıray da yaşlı Nüfus Memuru İsmail Efendi'den naklen Ereğli merkezinin nüfusunun beşte birini Rumların oluşturduğunu bildirmektedir⁹².

Yukarıdanberi verdiğimiz azınlıkların demografik durumunu değerlendirdiğimizde; I. Dünya Savaşı başlarından itibaren bölgedeki mevcut varlıklarını Bartın dışında korudukları, hatta Millî Mücadele gibi fevkalâde bir dönemde Zonguldak ve Ereğli'deki nüfuslarını daha da arttırdıkları gözlenmektedir. Demografik durumla ilgili bu gelişmeler, pek tabiidir ki, ekonomik ve sosyal şartlarla yakından ilgilidir. Zira Rumlar maden işletmeciliği yanısıra aynı zamanda yörenin ticaret hayatına da hakim idiler. Kayseri ve Konya dolaylarından gelen Ermeniler de madencilik ve ticarete başarı sağlamışlardı. Konyalı Boyacıyan Efendi, ön planda gelen kömür ocağı sahiplerinden birisiydi. Kayserili Yuvan Ağa ise, Anadolu limanlarına ve Kuzey Afrika'ya ihracat yapacak kadar kerestecilik işini geliştirmişti⁹³.

Azınlıkların yörenin ticarî hayatına hakim olduklarını anlamak için sadece, 30 Temmuz 1919 yılında kurulan Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası kurucularına bakmak yeterlidir. Çünkü, odanın ilk kuruluşundaki 9 yönetim kurulu üyesinden sadece iki tanesi Türk'tür. Bunlar da Madenci Maksut ve Bekir Sıtkı Beyler'dir. Odanın diğer yönetim kurulu üyeleri azınlıklardan oluşmaktaydı. Ayrıca bu kuruluşun 1919-1922 yılları arasındaki kayıtlı 280 üyesinden sadece 40'ı Türk'tü. Bunların sınıflarına göre dağılımı ise şöyleydi⁹⁴:

⁹⁰ ATASE Arş. Kl: 1014, D: 14, A, Fh: 20

⁹¹ Ali Sarıkoyuncu, *agt*, s. 186.

⁹² Mübeccel Belik Kıray, *Ereğli Ağır Sanayi'den Önce Bir Sahil Kasabası*, Ankara, 1984 s.

⁹³ Mübeccel Belik Kıray, *a.g.e*, s. 43.

⁹⁴ *Cumhuriyetin On Yılında Zonguldak...*, s. 56-59.

Sınıflar	Türk Olmayan	Türk	Toplam
1.	9	2	11
2.	26	18	44
3.	45	8	53
4.	160	12	172
Toplam	240	40	280

Devrek'teki Ermeniler de ilçe ve çevresinin ticaretini ellerinde bulunduruyorlardı⁹⁵.

Maden işletmeciliğinin yanısıra, yörenin ticaretini de ellerine geçiren azınlıklar, Zonguldak ve havalisinde sosyal bakımdan refah içinde yaşamakta idiler.

2. Fransız İşgalinin Başlangıcından İtibaren Yöredeki Azınların Davranışları:

a) Azınlıkların Tutum ve Davranışları:

Refah ve huzur içinde yaşayan Rum ve Ermeniler, işgallerin başlamasıyla birlikte Türk Devleti ve Milleti aleyhine tutum ve davranışta bulunmaya başladılar. Daha 8 Mart 1919'da Zonguldak'a gönderilen 400 Fransız askeri, Ereğli Şirketi personelinin ve orada bulunan Rumların yardımıyla iki saat gibi kısa zamanda pavyonlara yerleştirildi⁹⁶.

Fransız askerinin Zonguldak'ta bulunmasından da cesaret alan Rumlar, Yunanlıların 15 Mayıs 1919'da İzmir'e asker çıkarması üzerine büsbütün taşkınlıklarını artırdılar.

⁹⁵ Ali Sarıkoyuncu, *agl*, s. 191.

⁹⁶ ATASE Arş, Kl: 379, D: 19, Fh: 3-3; Aynı Arş. Kl: 76, D: 4, Fh: 24.

Rumlar bu taşkınlıklarını o kadar ileri götürdüler ki, Ereğli Kaymakamı'nın yakasına yapışmaktan çekinmemişlerdir⁹⁷.

Devrek'teki Ermeniler de işgallerin başlamasıyla taşkınlık yapmaya başlamışlardı. Hakkı Durma, Ermeniler'in Devrek'teki taşkınlıklarını "Karıları bile horazlanır olmuşlardı"⁹⁸ diyerek özlü bir şekilde ifade etmektedir.

Azınlıklar; Fransızlara tercüman ve rehberlik yapmaktan da geri durmadılar⁹⁹. Ayrıca Rumlar, Ereğli işgalinde düşmanla birlikte hareket etmişler, Kuva-yı Milliye'ye karşı silâh kullanmışlardır¹⁰⁰. Bu suçları yargılama sonunda sabit görülen Ereğli Rum ileri gelenlerinden onbir kişi ile bir papaz Düzce'de idam edilmişlerdir¹⁰¹. Zonguldak'taki Rumlarda Türklere karşı silâhlendirilmiştir¹⁰². Aynı zamanda Rum ve Ermeniler taşkınlıklarını burada da sürdürmüşlerdir¹⁰³.

Rum ve Ermeniler İtilâf Devletleri lehinde casusluk faaliyetlerinde de bulunmaktan kaçınmadılar. Nitekim 23 Ocak 1921'de İstanbul'dan Kuva-yı Milliye tarafından Ereğli'ye kaçırılan Alemdar Gemisi'ni Fransız ve İtalyanlara telefon ve özel kişilerle haber verenler Ereğli Rumları idi¹⁰⁴. Öte yandan 31 Kasım 1920 tarihinde Kuva-yı Milliye tarafından Ereğli'de ele geçirilen Yunan vapurunun Fransızlarca kurtarılmasını Rum İkiyoyadi Efendi sağlamıştı¹⁰⁵.

Nişan ismindeki bir Ermeni de Fransız Müslüman askerlerinin firarlarını sağlamak için Zonguldak'ta Kuva-yı Milliye tarafından yürütülmekte olan çalışmaları Fransızlar'a ihbarda bulunmuştur. Nitekim EHUR'nin 1

⁹⁷ Tefvik Oğuz bu konuda şöyle demektedir: "Bunlar (Rumlar) Yunanlılar İzmir'e çıkar çıkmaz taşkın hareketlere başlamışlardı. Bunlar işi o kadar ileriye götürdüler ki Bozhaneye yakasında fırının yanında Kaymakamın yakasına yapışmışlardır" (Ali Sankoyuncu, *agt*, s. 192.)

⁹⁸ Ali Sankoyuncu, *agt*, s. 192.

⁹⁹ ATASE Arş. Kl: 556 D: 4, Fh: 95.

¹⁰⁰ ATASE Arş. Kl: 594, D: 8, Fh: 28, ATASE Arş. Kl: 680, D: 421, Fh: 12

¹⁰¹ *Dertli*, 5 Temmuz 1336, N: 15.

¹⁰² ATASE Arş. Kl: 567, D: 36, Fh: 22.

¹⁰³ ATASE Arş. Kl: 563, D: 14, Fh: 1-1.

¹⁰⁴ Nurettin Peker, ÖEO, s. 30.

¹⁰⁵ İkiyoyadi Efendi, Kastamonu İstiklal Mahkemesi'nde bu suçunda dolayı yargılanması sonucu 15 sene müddetle pranga cezasına çarptırılmıştır. (*Afak Söz* 23 Kanun-i Evvel 1336).

Ağustos 1920 tarihli Garp Cephesi'ne gönderdiği telgrafında bu ihbar sebebiyle sözkonusu "çalışmaların akim kaldığı" belirtilmektedir¹⁰⁶.

Ayrıca, Zonguldak'taki zengin Rumlar Yunanlılar'a silâh ve mühimmat bakımından da yardımcı oluyorlardı. Bu konuda Ali Şeker; "Bu Rumlar'ın bir kısmı bizden gözükiyordu. Ama bu sahteydi. Meselâ Zonguldak'ta *Boyacıoğlu* diye zengin bir Rum vardı. Zonguldak Hastanesi'nin yapımında yardım etmiştir. Fakat o aynı zamanda Yunanlılara top mermileri temin etmiştir. Mermilerde Boyacıoğlu ismi tesbit edilince sürülmüştür. Bunlar böyle adamlardır" demektedir¹⁰⁷.

Diğer taraftan Muhiddin Paşa'nın EHUR'ne gönderdiği 14.7.1921 tarihli harp raporunda; Bolu'nun Sığılca Köyü ile Ereğli'nin Alaplı kasabası arasında 10-15 kişilik bir Rum çetesinin eşkiyalık yaptığı, bildirilmektedir¹⁰⁸.

Azınlıklar yukarıda belirtilen faaliyetlerinde hiç şüphe yok ki İtilâf güçlerinden özellikle Fransızlardan yardım ve destek alıyorlardı. Zira Zonguldak'daki Rumları silâhlandırılanlar Fransızlar idi¹⁰⁹. Öte yandan yöre sahillerine yaklaşan Yunan donanması da Rumlarla ilişki içerisindeydi. Nitekim 2 Rum tüccarın ihbarı üzerine, anılan donanma, 2.6.1921 de Ereğli'yi bombardıman etmişti¹¹⁰.

Bunlardan başka Fener Patrikhanesi'nin, yörenin asayişini bozmak üzere İstanbul'dan Zonguldak'a kişiler gönderdiğini görüyoruz. Nitekim 29 Ekim 1919 tarihinde 10. Kafkas Tümeni Komutanı Yarbay Kemalettin Sami imzasıyla Zonguldak'taki 32. Alay Komutanlığı'na gönderilen bir yazıda şöyle denilmektedir:

"Tatavla Muhtarı olan Sanlis Boncerdin isimli birinin Patrikhane tarafından Rumları himaye etmek maksadıyla Zonguldak'a gönderildiği bildirilmektedir. Binaenaleyh adigeçen oraya geldi mi? Geldiyse bugün nerededir. Adigeçenin polis marifetiyle takip ettirilmesiyle beraber Zonguldak

¹⁰⁶ ATASE Arş. Kl: 680, D: 42, Fh: 7.

¹⁰⁷ Ali Sarıkoyuncu, *agt.* s. 193.

¹⁰⁸ ATASE Arş. Kl: 292, D: 1, Fh: 68.

¹⁰⁹ ATASE Arş. Kl: 567, D:36, Fh: 27.

¹¹⁰ Çünkü Rum tüccarları, Kuva-yı Milliye tarafından Ereğliye (Batı Cephesi'ne sevkedilmek üzere) getirilen silah, cephane ve mühimmatı bildiklerinden, bunu Yunan donanmasına haber vermişlerdi (Nurettin Peker, *İSVR*, s. 326).

asayişinde bugünlerde daha ziyade güvenlik işlerine itina edilmesi ve bunun gibilerin bildirilmesini rica ederim"¹¹¹.

Bu yazının ekinde bulunan suret yazıda da; "Kuva-yı Milliye'nin Zonguldak'taki teşkilâtında bir müşkülât icat ederek, (Rumların yapacakları bir ihtilâl neticesinde) mezkûr şehrin asayişini korumak maksadıyla Yunan veya diğer İtilâf güçleri tarafından işgalini sağlamak üzere Patrikhane kararıyla Tatavla Muhtarı Sanlis Boncerdin Efendi oraya gönderilmişti" denilmektedir. Aynı yazıda Boncerdin'in "Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin yardım toplama sırasındaki ifsat ve suistimalinden faydalanmak" istediği de belirtilmektedir¹¹².

Başka bir belgede de 5.6.1921 tarihinde ismi bilinemeyen bir Rum kadının casusluk yapmak üzere Jean Vapuru ile gizlice Zonguldak'a gönderildiği bildirilmektedir¹¹³.

Azınlıkların bu faaliyetlerine ise, Askerî Polis, Tetkik Heyeti, İstihbarat Personeli ve yurtsever halkın yardımı ile karşı konulmaya çalışılmıştır. Bunda başarı da sağlanmıştır. Ancak biraz sonra aşağıda izah edileceği gibi bir tedbir olarak azınlıkların tehcirine de gidilmiştir.

b) *Azınlıkların Tehciri:*

Fransız işgalinin başlangıcından itibaren yöredeki azınlıkların büyük bir çoğunluğunun düşman hesabına faaliyet gösterdiklerini açıklamıştık.

Azınlıklar aynı faaliyetlerini işgal edilen Anadolu'nun diğer bölgelerinde de sürdürmekte idiler. Özellikle Yunan işgal bölgelerinde azınlıklar bu faaliyetlerini artırmışlardır¹¹⁴.

Ancak Ermeni ve Rumların düşman hesabına olan sözkonusu faaliyetleri tam manasıyla önlenemiyordu. Bu durum Türk makamlarını azınlıklar konusunda daha köklü tedbirler almaya yöneltti. Bu tedbirlerden uygun olanı da harp mıntukasındaki Ermeni ve Rumların cephe haricine çıkarılmaları idi. Böyle bir tedbiri ilk gerekli görenlerin başında 57. Tümen Komutanı Şefik Bey geliyordu. Şefik Bey, bu konuda Rumlar'ın

¹¹¹ ATASE Arş. Kl: 379, D:2-7, Fh: 182.

¹¹² ATASE Arş. Kl: 379, D: 2-7, Fh: 182-1.

¹¹³ ATASE Arş. Kl: 1304, D:9, Fh: 12.

¹¹⁴ Nuri Köstüklü, *Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Ankara, 1990, s. 203-229.

Yunan ordusuna gönüllü olarak katılmalarına ve bu suretle meydana getirdikleri vahim durumlara engel olmak için, "bizim gerilere çekilmekliğimiz icap ettirdiği takdirde, içinden çekileceğimiz yerlerin bütün Rum halkını da Denizli ve daha gerilere çektirmeye karar verdim"¹¹⁵ demektedir.

Nitekim I. Dünya Savaşı sırasında Türk halkının güvenliğini sağlamak için 14 Mayıs 1331 (27 Mayıs 1915) tarihli "Tehcir Kanunu'na dayanılarak Ermeniler ve Rumlar stratejik yerlerden iç kısımlara doğru uzaklaştırılmışlardır"¹¹⁶.

Tehcir Kanunu, savaş sırasında ordu, kolordu, fırka ve müstakil mevki komutanlıklarına, hükümete ve asayişe ait tedbirlere karşı mukavemet ve muhalefeti "esasından imha etmeye" yetki veriyordu. Ayrıca casusluk ve hıyanetleri hissedilen kasaba ve köy halkının ferden olduğu gibi, toplu olarak da diğer bölgelere iskanı yetkisi Kanun'da gösterilmiştir¹¹⁷.

1920 yılı içerisinde harp mıntukasının genişlemesi tabii olarak tehcir sahasını genişletmek zaruretini ortaya çıkardı. Nitekim Şefik Bey'den sonra Garp Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa da tehirci gerekli görmüştür. O, 1 Eylül 1920 tarihinde 24. Fırka Komutanlığına, TBMM Riyasetine, Erkân-ı Harbiyye-i Umumiyye Riyasetine, Müdafaa-i Milliye ile Dahiliye Vekaletlerine ve ilgili yer Mutasarrıflıklarına gönderdiği telgrafıyla Ermeni ve Rumlar'ın harp mıntukaları dışına çıkarılmalarını istemiştir. Ayrıca Ali Fuat Paşa, telgrafında Rum ve Ermenilerin tutum ve davranışlarından bahsettikten sonra alınacak tedbirleri de bildiriyordu. Tamamı altı madde olan bu telgrafın ilk iki maddesini önemine binaen aynen alıyoruz:

"1 — Yunanlıların İslâm halkını katl, ırz ve namuslarına tecavüz ettikleri Bursa-Gemlik-Yalova-Karamürsel-Uşak havalisinde Müslümanlara vahşiyane hareketlerine devam ettikleri, Ermeni, Rum vatandaşlarımızın casusluk ve her nevi ihaneti yapmaktan geri durmadıkları.

2 — Ermeni ve Rumlar'ın bu durumları karşısında Anadolu'nun galeyaniyi durdurmak maksadıyla cephe mıntukası addolunan Geyve-Bilecik-Bolu-Eskişehir-Kütahya, Afyonkarahisar-Denizli-Burdur-Isparta livaları da-

¹¹⁵ M. Şefik Aker, *İstiklal Larbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali*, C. 3, İstanbul 1937. s. 150.

¹¹⁶ Seçil Akgün, *General Harbour'dun Anadolu ve Ermeni Meselesine Dair Raporu (Kurtuluş Savaşı Başlangıcında)* İstanbul, 1981, s. 26-29.

¹¹⁷ Nuri Yazıcı, *Milli Mücadele'de (canik Sancagında) Ponkusçu Faaliyetler 1918-1922 AÜ Basımevi Ankara, 1989. s. 111.*

hilinde bulunan Rum ve Ermeni unsurlarına mensup 20 yaşından 40 yaşına kadar olan erkekler cephe mıntıkası haricine çıkarılacağı, bunların sevklerinden mülkî hükümetin mesul olacağı¹¹⁸ belirtilmekteydi.

Batı Cephesi Komutanlığı'nın 1920 yılı sonlarında kendi sorumluluk bölgesinde başlattığı belirtilen uygulamaya, 1921 yılı içerisinde Karadeniz sahillerinde de ihtiyaç duyuldu. Zira Yunan donanmasının Karadeniz kıyılarını özellikle 9 Haziran 1921 tarihinde bombardıman etmesi ve asker çıkarma tehlikesini dikkate alan Vekiller Heyeti'nin 12 Haziran 1921 ve 16 Haziran 1921 tarihli toplantılarında konu ile ilgili kararlar alındı.

İcra Vekilleri Heyeti'nin 12.6.1921 tarihli toplantısında; Yunan donanmasının Ereğli, Araç ve İnebolu'yu bombardıman etmesi, ayrıca yine Yunan donanmasının Bartın sahillerindeki davranışından söz edilerek burarlardaki Rumların düşmanla işbirliği içerisine girerek milletimiz aleyhinde faaliyetlerde bulunmalarına engel olmak için Karadeniz sahillerindeki kazaların harp muntıkası içerisine alınmasına karar verilmiştir¹¹⁹.

İcra Vekilleri Heyeti'nin 16 Haziran 1921 tarihli toplantısında ise, Yunan donanmasının İnebolu'yu bombardıman etmesi ve çıkartma yapma ihtimalinin bulunması sebebiyle, 15 yaşından 50 yaşına kadar eli silâh tutabilen Rumlar'ın dahile sevkleri kararlaştırılmıştır¹²⁰.

Alınan bu kararlar uyarınca, Bartın Rumları Safranbolu'ya nakledilmişlerdir. Nitekim, Kastamonu ve Havalisi Komutanı Muhiddin Paşa, Erkân-ı Harbiyye-i Umumiyye Riyasetine gönderdiği 20-21 Haziran 1921 tarihli telgrafıyla Bartın'daki Rumlar'ın Safranbolu'ya nakillerine başladığı bildirmektedir¹²¹.

Ereğli'deki Rumlar daha önce (işgal sırasında Fransızlara yardımcı oldukları için) Bolu'ya sevk edilmişlerdi¹²². Bunlardan 22'si Ereğli Kaymakamı Sabri Bey tarafından teşkil ettirilen Komisyonunda suçlu görülmesi üzerine, adigeçen kaymakamın talimatı ile Bolu'ya gönderilmiştir¹²³. Bazıları da Kastamonu İstiklâl Mahkemesi'nin kararı ile, bölge dışına ikamete

¹¹⁸ ATASE Arş. Kl: 900, D:32, Fh: 14.

¹¹⁹ ATASE Arş. Kl: 1292, D: 15, Fh: 58.

¹²⁰ ATASE Arş. Kl: 1170, D: 91, (10), Fh: 32. Ayrıca bu konuda bkz. *Pontus Meselesi* Ankara, 1338, s. 16-21.

¹²¹ ATASE Arş. Kl: 1014, D:14-Fh:20.

¹²² ATASE Arş. Kl: 680, D:42, Fh: 12.

¹²³ *TBMM Zabıt Ceridesi*, C. 20, s. 73.

mecbur edilmişlerdir. Nitekim Yunanlılar'ın İzmir'i işgalleri üzerine, Türkler aleyhine konuşan, gösteri yapan Rumlar'dan Zonguldak Laskaridis ocağında çalışan Perikli oğlu Todor'un "Mücadele-i Milliye'nin hitamına değin Erzurum'da hapsine" karar verilmiştir¹²⁴.

Dahile sevk edilen Rumlar'a isterlerse aileleriyle birlikte gitme hakkı verildiği gibi, geride kalanların güvenliğinin sağlanması hususunda yetkililere emirler verilmiştir. Ayrıca verilen emirleri uygulamakta ihmali görülenlerin de ağır suretle cezalandırılacakları bildirilmiştir¹²⁵.

Diğer taraftan Aralık 1920'de Zonguldak'tan Yunan vatandaşı olan toplam 99 hane (225 kişi) de çıkarılmıştır. *Açık söz*'ün belirttiğine göre bunların bütün eşyalarını beraberlerinde götürmelerine Türk yetkililerce müsaade edilmiştir¹²⁶.

Bütün bunların yanı sıra, savaş yıllarında ve Mondros Mütarekesi'nden sonra doğan otorite boşluğu yüzünden, bazı yerlerde olduğu gibi Zonguldak ve havalisinde de yer yer eşkiya türemiştir. Özellikle Millî Mücadele'nin ilk günlerinde eşkiya da, yörede asayişi bozucu, Kuva-yı Milliye'nin kuvvetlenmesini ve ikmalini engelleyici faaliyetlerde bulunmuştur¹²⁷.

Sonuç olarak, Mustafa Kemal Paşa önderliğinde başlayan millî hareketin gelişmesini önlemek için, Anadolu'nun diğer yerlerinde olduğu gibi Zonguldak ve havalisinde de bir takım menfi girişimlerde bulunulmuştur. TBMM Hükümetince yerinde ve zamanında bazı tedbirler¹²⁸ alınmamış olsaydı, sözkonusu faaliyetler Millî Mücadele'ye ciddi bir şekilde zarar verebilirdi.

¹²⁴ *Açık Söz*, 2 Mart 1338.

¹²⁵ *Pontus Meselesi*, s. 10.

¹²⁶ *Açık Söz*, 27 Kanun-u Evvel 1336, s. 4.

¹²⁷ Zonguldak ve havalisindeki eşkiya faaliyetleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz., *Ali Sarıkoyuncu, agt*, s. 199-200.

¹²⁸ Bu konuda bkz., *Ali Sarıkoyuncu, agt*, s. 221-252.